

Rozetnuté mašličky: zaznívající hlasy romských žen

Autorky klubu Paramisara

Podphandle mašličenca. Podvázané mašličkami. Povídky o romských obětech nucené sterilizace

Slovo 21, 2025, 151 s., ISBN 978-80-88301-75-2¹

O nucených sterilizacích československých žen během státního socialismu se už v odborné literatuře napsalo poměrně hodně. Tímto tématem se zabývaly například romistky Helena Sadílková (2019) a Lada Viková (2019), historička Věra Sokolová (2008) nebo překladatelka Gwendolyn Albert (2019; Albert a Szilvasi, 2017). Věnovalo se mu rovněž tematické číslo *Romano Džaniben* (2/2019) upozorňující na to, že se neblahá praxe týkala už i období protektorátu během druhé světové války či že stejnou zkušenost pocítily romské ženy ve Švédsku (Runcis, 2019). Navzdory snaze těchto autorek o zviditelnění daného problému se ve veřejném prostoru o nucených sterilizacích příliš nemluví (samozřejmě s výjimkou diskusí o odškodnění, které iniciovaly samotné Romky), stejně jako se podobně tiše zametly pod koberec ještě donedávna prováděné a státem vyžadované sterilizace transgender lidí.

Vsadit praktiku biomoci, jak o ní píše Michel Foucault, do patričních vědních diskurzů, je bezesporu potřebné. Pokud stát užívá disciplinární moc jako dohled nad lidským tělem a snaží se tak řídit a kontrolovat lidskou populaci (Foucault, 2009), je nutné na to upozorňovat. Navíc když se tato mocenská praxe pojí s dalšími faktory, jako jsou gender, etnicita či sociální status. Nicméně co dosud v souvislosti s daným tématem chybělo, byly koncentrované příběhy samotných romských žen vyprávěné jinými romskými ženami jako svědectví o tom, co se

1 Jak citovat: Baslarová, I., Dudy-Kotová, N. (2026). „Rozetnuté mašličky: zaznívající hlasy romských žen“ [Recenze knihy *Podphandle mašličenca. Podvázané mašličkami. Povídky o romských obětech nucené sterilizace*, Autorky klubu Paramisara]. *Romano džaniben*, 33(1), 87–93 DOI: <https://doi.org/10.66576/journal.2026.01.05>

v letech 1970–1990 dělo a jakým způsobem to ovlivnilo romskou komunitu (nutno ovšem doplnit, že k nezákonným sterilizacím docházelo v České republice až do roku 2012).

Právě proto vydala nadace Slovo 21 povídkovou knihu autorek literárního klubu Paramisara s názvem *Podphandle mašličenca / Podvázané mašličkami*. Ve třinácti krátkých, ale velmi silných příbězích zprostředkovává zkušenosti a pocity romských žen různého věku a postavení, které pojí právě zkušenost s nucenou sterilizací. Obsah není fikcí, ale vychází ze skutečných příběhů nuceně sterilizovaných žen, respektive z biografických rozhovorů, které s nimi zmíněné spisovatelky a novinářky realizovaly, přičemž v jedné povídce se dokonce prolínají vyprávění dvou různých žen ze stejného města. Jejich identita je až na výjimky (tu představuje Elena Gorolová jako aktivistka, která se za odškodnění sterilizovaných žen dlouhodobě veřejně angažovala) utajená, protože se jedná o skutečně intimní výpovědi. I tady je zapotřebí ocenit propojení romských autorek a jejich informačních partnerek – tohoto stupně autenticity bychom se jinak stěží dočkali.

Helena Sadílková zdůrazňuje, že do referování o postavení romského obyvatelstva se musí nutně dostávat otázka aktérství těchto lidí, což může narušovat jednorozměrný viktimizační narativ (Sadílková, 2018). Skutečnost, že jsou uvedené ženy obětmi biopolitiky státního socialismu, v knize nikdo nezpochybňuje. Nicméně fakt, že v ní romské ženy referují o jiných romských ženách, jimž se toto příkoří událo, navíc způsobem, který si samy zvolí, dodává historickému svědectví nový rozměr. Spisovatelky z klubu Paramisara oslovily romské ženy různého věku, příslušnosti k subetnickým skupinám či geografické lokace – jejich jediným pojítkem je zkušenost s nucenou sterilizací. Romky tak jsou v tomto případě dvojími aktérkami: nuceně sterilizované ženy mohly vyprávět o tom, co na daných událostech spatřují jako nejpodstatnější, a autorky pak jejich příběhy podaly tak, aby jako vypravěčky a svědkyně těchto událostí zvýznamnily to, co si podle jejich názoru zviditelnění zaslouží. Dostává se nám tak nejen potřebných informací, ale i nejrůznějších emocí, včetně takových, jaké bychom možná v souvislosti s tímto nevratným zásahem do ženského těla a osudů daných žen nečekali.

Aby se kniha dostala k co nejširší skupině čtenářstva, je psaná v češtině, nicméně částečně se drží evidentní snahy o popularizaci a uchování romského jazyka (respektive jeho severocentrální variety). Kromě názvu je tedy do romštiny přeloženo i úvodní slovo Evy Danišové a editorky Markéty Hajske, v samotných povídkách se přirozeně objevují romská slova, věty či citáty. Publikace obsahuje jediný odborný text od Heleny Sadílkové. Poskytuje čtenářům interpretační rámec daného historického období a popisuje snahy o nápravu a odškodnění nucených sterilizací, čímž následující povídky zasazuje do patřičného sociálně-kulturního kontextu. Popisuje danou protiprávní praxi a rovněž upozorňuje na to, že dlouhá cesta za nápravou ještě zdaleka není u konce, byť se alespoň některé z dotčených dočkaly finančního odškodnění.

Následují povídky Marie Sivákové, Květoslavy Podhradské, Ilony Ferkové, Evy Danišové, Dany Emy Hruškové, Reny Horvátové, Rozálie Kokotkové, Ivety Kokyové, Evy Kropiwnické, Verony Filové, Moniky Duždové, Márie Hušové a Stanislavy Mikové. Každá z autorek si zvolila odlišnou formu, příběhy se tak pohybují na ose od větší literární stylizace do spíše publicistické polohy.

Lékaři, kteří zradili

Povídky propojuje několik společných témat. Prvním z nich je důvěra v lékaře, kterou ženy, jejichž příběhy kniha zprostředkovává, často uvádějí jako „ospravedlnění“ svého rozhodnutí. Ostatně jeden z příběhů dokonce nese název *Cožpak doktoři lžou?* Romské ženy tak popisují lékaře v pozici autority, jíž bezmezně důvěřovaly. Anthony Giddens v souvislosti s tím mluví o expertním vědění, neboť expertní systémy stojí právě na principu hluboké důvěry. Ta vychází ze skutečnosti, že nemůžeme získat odbornost ve všech oblastech života, proto se v každodennosti spoléháme na vědění těch, kteří jsou součástí funkčnosti celého sociálního systému (Giddens, 2003). Léčení lidí se navíc pojí s představou poslání, což by mělo převážet nad pouhou profesí.

Protagonistky se proto opakovaně ptají, jak jim to mohli doktoři udělat, jak je možné, že jim lhali a podváděli je, vymýšleli si diagnózy a problémy, které nikdy neexistovaly. Povídky popisují různé formy přesvědčování a zastrašování, přičemž tou nejzásadnější je tvrzení: „Zachráníme vám tak život“ (např. s. 56–57 či s. 103). Ilona Ferková v povídce *Svázané nitky plodnosti* cituje konstatování jednoho z lékařů: „Ještě jeden porod, a vaše manželka by umřela, tak jsem ji zachránil“ (s. 56). Pokud ponecháme stranou, nakolik šlo opravdu o záchranu života a nakolik lékař pouze fabuloval, aby prosadil svou, stojíme před evidentní skutečností, že za ženy rozhoduje někdo jiný. Ve vztahu k realitě, kdy zákaz interrupcí v některých zemích někdy znamená rozsudek smrti, je toto tvrzení ryze alibistické.

Postižené ženy se setkaly s různými obezličkami lékařů. Ti jim při porodu císařským řezem například tvrdili, že je sterilizace jedinou možností jak zachránit dítě, případně jak zabezpečit jeho zdraví. Jindy provedli sterilizaci během interrupce, aniž by si vyžádali souhlas. Často pak souhlas vyžadovali – někdy i zpětně – v situaci, kdy se ženy ocitly ve stresu, jak zprostředkovává Dana Ema Hrušková: „Přinesly mi podepsat hromadu papírů. Byla jsem po narkóze, byla jsem zmatená, ničemu jsem nerozuměla. (...) Podepsala jsem všechno. Později mi řekli, že už nikdy nebudu mít děti“ (s. 69). Doktoři rovněž ženy zastrašovali rakovinou, když tvrdili, že jim diagnostikovali nádor. A často opakovanou lží i od zdravotních sester bylo, že je možné situaci kdykoli zvrátit. „Uděláme vám sterilizaci, mašličky. To je jednoduché, kdykoliv si to rozmyslíte, můžeme je přestříhnout, a budete moct mít další dítě,“ cituje svou protagonistku Květoslava Podhradská (s. 47).

Děti už máte dost

Dalším aspektem, který se v povídkách v různých podobách opakuje, je protiromský rasismus. Ženy se notně setkávaly s argumentem o dostatečném počtu dětí, takže volba sterilizace nakonec měla „posloužit“ především jim samotným. „Máte už dost dětí, nemyslíte? Osm je spousta. Co kdybyste si to tentokrát zjednodušila?“ zní v povídce Květoslavy Podhradské. Tento výrok charakterizuje kulturní a etnickou nadřazenost majoritní společnosti, která si nárokuje rozhodnout o tom, kolik potomků a u koho už stačí. Ne nadarmo se pak tato praxe obrací především proti ženám. Když nahlédneme do současné sociálně-kulturní praxe, můžeme v souvislosti se snižující se porodností v české společnosti slyšet výzvy, aby se ženy méně rozhodovaly pro kariéru a více rodily. V tomto biomocenském diskurzu se tedy pojí jak příslušnost k určité etnicitě, tak k genderové identitě.

To souvisí také se sekundární viktimizací, jež se často objevuje právě v souvislosti se ženami (pokud je pojmáme jako empirickou, nikoli biologickou kategorii). V knize pak sterilizované Romky často obviňují samy sebe („byla sem *dilní*“), protože tak na ně pohlíží jejich okolí. Často přistupují na kritiku svých partnerů, příbuzných nebo na pomyslné odsouzení od nejvyšší autority – Boha. Hledají ospravedlnění pro své rozhodnutí, ať už ho udělaly pod nátlakem, bez dostatečných informací, v nouzi nebo v dobrém úmyslu, že tím někoho ochrání. Některé z nich přitom danou praxi přímo označují za genocidu a rasismus. „Nenávist a zášť vůči Romům se předává z pokolení na pokolení. (...) Kolikrát musí Romovi plivnout do obličeje, aby zjistil, že je člověkem?“ napsala Verona Filová (s. 108).

Tel o jilo na hordinava le čhavoress

Třetím symbolem, jenž v povídkách vyplouvá na povrch, je kulturně podmíněné „ženství“. Z teorií i empirických studií vyplývá, že v tradičním romském pojetí je femininita spojená s biologickým mateřstvím, tedy s možností počít a porodit dítě. *Romňija* (Romky) se v povídkách popisují jako „prázdné bedny, duté kremrole“ (s. 58), jako „porouchané“ (s. 63) nebo jako „prázdné, vybrané, nechťené“ (s. 106). Romské ženy opakují, že Bůh jim dal dar stvořit nového člověka, přičemž sterilizace je o něj připravila. Marie Siváková to v povídce „Nemohla bych je v tom nechat“ líčí následovně: „Vzali si naši svobodnou vůli, ukradli nám dar od Boha, který je zároveň i odpovědností“ (s. 39). Eva Danišová v „Porouchané“ vysvětluje, jak romská komunita pojmá rodičovství: „V romských rodinách se děti většinou neplánují, berou se jako boží dar.“ Jiná žena si stěžuje na pocit, že už nikdy nebude pod srdcem nosit své dítě: „*Tel o jilo na hordinava le čhavoress*“ (s. 105).

Jejich „neženskost“ jako nový typ identity v povídkách zrcadlí i jejich manželé. Buď chtěli bojovat, ale marně, nebo ženy odsoudili za to, že něco takového dopustily, případně jim to celý život vyčítali nebo je navždy opustili. Z povídek je zřejmé, že primární roli ženy jako matky vnímají totiž i mnozí romští muži. Tato skutečnost se projevuje tak, že muži už svoje partnerky nebrali jako dřív; to, co ženy cítily, muži viděli. Jejich pocity charakterizuje věta z povídky „Děti už máte dost, ne?“, „Každý muž, ať si to přizná, nebo ne, touží po tom zplodit dítě“ (s. 105). Gender se odráží rovněž v touze některých mít „taky holčičku“ nebo „taky chlapečka“, což je přání, kterého se nemůžou zbavit.

Deviktimizace se v povídkách projevuje v řadě dalších dílčích aspektů. Některé z Romek uvádějí, že už děti v danou chvíli nechtěly, svoje rozhodnutí tak chápaly jako určitou možnost antikoncepce. To však, jak samy zdůrazňují, nic nemění na tom, že neměly dostatek informací, času nebo možností udělat zodpovědné rozhodnutí, které jednou provždy determinovalo jejich život. A právě komplexnost těchto prožitků je důležitou součástí knihy, jež intimně nasvědčuje konkrétní aspekty různých příběhů. Například pro olašskou ženu měl tento zákrok jiné důsledky než pro ostatní Romky, protože její muž ji kvůli neplodnosti mohl legitimně opustit.

Bolest, která se proměnila ve slova

Nejzajímavějšími jsou potom výpovědi o tom, jak se romské ženy s touto skutečností, popisovanou různě – jako příkoří, akt rasismu, ztrátu ženství či zradu – v průběhu života vyrovnávaly. Ve chvíli, kdy jim autorky udělují autonomii hlasu, který je slyšet, můžeme sledovat různé strategie. Některé mluví o psychických ranách, s nimiž jim pomohla terapie a psychiatrická péče. Jiné o podpoře partnera či rodiny, některé evidentně zůstaly se svými pocity osamocené. Elena Gorolová říká v povídce Marie Sivákové: „Z té bolesti vyrostlo něco, co se nedá umlčet. Slova, která se změnila v činy. A činy, které přinesly naději“ (s. 42). Tedy naději, že se to už nikdy nebude opakovat.

Hlasy žen se ozývají jako kritika systému, který je připravil o mnohé. Hlasy obracející se k mužům, aby jim uvěřili. Hlasy v modlitbách k Bohu, kdy prosily o odpuštění. I hlasy, které se dožadují důstojného vyrovnání a odškodnění. Toho se jim navzdory vládní omluvě a přijetí odškodňovacího zákona, který je ovšem realizován velmi problematicky, mnohdy dosud nedostalo. Kniha *Podvázané mašličkami* je rovněž hlasem, jenž pomocí osobních příběhů otevírá prostor pro sdílení zkušenosti, paměti a identity. Rena Horváthová píše v povídce „Ticho v náručí“: „Bylo mi třiadvacet a někdo právě rozhodl o zbytku mého života. Rána, která přišla, šla hlouběji než skalpel“ (s. 78). Spisovatelky se evidentně snaží daný příběh podat co nejautentičtěji. Jejich síla spočívá jak ve sdělení informací, tak v tom, jak jsou povídky napsané.

Nechybí jim totiž otevřenost, ženy mluví bez ostychu. Nemají co skrývat a ani nechtějí, protože to dělaly už hrozně dlouho.

Všechny povídky jsou velice důležitou výpovědí o vnímání žen, jejich postavení a roli v romské kultuře. Otištěné příběhy mluví za ženy a pro ženy. Kniha *Podvázané mašličkami* není o „problémech“, ale o životě konkrétních žen v konkrétní době a prostoru. Představuje svět, jímž musely procházet všechny ty, kterých se sterilizace týkala, zatímco v romské literatuře obecně přináší další příspěvek k poznání, jak Romky a Romové žili svoje životy. „Nucená sterilizace je spojena s těžkým nevratným poškozením, ženám ublížila fyzicky i psychicky a nemůže být ničím ospravedlněna. Ani duchem doby,“ končí svou povídku Verona Filová (s. 108). Osvobozené hlasy romských žen tak knihou společně říkají především to, že už nikdy nic podobného nesmíme dopustit.

Iva Baslarová²

Nina Dudi-Kotová³

Literatura

- Albert, G. (2019). Nucené sterilizace jako projev anticikanismu: Příklad Československa a České / Slovenské republiky (E. Nováková, Překl.). *Romano džaniben*, 26(2), 21–41.
<https://www.dzaniben.cz/dzaniben/cs/article/view/460>
- Albert, G. a Szilvasi, M. (2017). Intersectional discrimination of Romani women forcibly sterilized in the former Czechoslovakia and Czech Republic. *Health and Human Rights*, 19(2), 23–34.
<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5739354/>
- Foucault, M. (2009). *Zrození biopolitiky*. Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Giddens, A. (2003). *Důsledky modernity*. Slon.
- Runcis, M. (2019). Sociální stát a nucené sterilizace – švédská zkušenost (K. Ryvolová, Překl.). *Romano džaniben*, 26(2), 107–123.
<https://www.dzaniben.cz/dzaniben/cs/article/view/463>
- Sadílková, H. (2019). Historie a historiografie nucených sterilizací romských žen v Československu a jejich přesahu do současnosti: Úvod k tematickému číslu *Romano džaniben*. *Romano džaniben*, 26(2), 5–18.
<https://www.dzaniben.cz/dzaniben/cs/article/view/459>
- Sokolová, V. (2008). *Cultural politics of ethnicity: Discourses on Roma in communist Czechoslovakia*. ibidem-Verlag.

² Autorka studuje 2. ročník romistiky na FF UK. E-mail: iva.baslarova@seznam.cz

³ Autorka studuje 2. ročník romistiky na FF UK. E-mail: guny2126@post.cz

Viková, L. (2019). V postavení „osob nehodných reprodukce“: Dokumenty svědčící o sterilizaci Romů z protektorátu během 2. světové války. *Romano džaniben*, 26(2), 71–105.
<https://www.dzaniben.cz/dzaniben/cs/article/view/462>